

A Vörös Hadsereg Frakció emlékezete „Természetesen löni is lehet”

Schauschitz Attila (Berlin) 2017/41. (10. 12.)

A liberális demokrácia terroristamerényletek kíséretében indult virágzásnak az NSZK-ban: negyven évvel ezelőtt, 1977 októberében zárult le a Rote Armee Fraktion, a RAF történetének első fejezete.

Korunkban, amikor a terrorizmus célja az áldozatok számának maximalizálása, idillinek tűnik a világ, amelyben csak egyes, pozíciójuk szerint kiválasztott személyek váltak a merényletek célpontjaivá. Ez a nyugati hagyomány; Brutus kezdte, a narodnyikok és az eszerek folytatták, és eredetileg ezt követték a hetvenes évek első felében a német terrorszervezetek is.

A terror – nem az állami, hanem az alulról jövő terror – európai hagyománya a hierarchiában betöltött helyet és az ebből levezetett egyéni bűnösséget tartotta szem előtt; a közel-keleti hagyomány viszont a kollektív felelősség elvére épült. A palesztinok mellett ezt gyakorolták a brit megszállók ellen harcoló cionista szervezetek is: a későbbi Nobel-békedíjas Menahem Begin sem volt igazán válogatós, amikor az általa vezetett Irgun a King David Hotel elleni merénylettel 28 brit mellett 41 arabot és 17 zsidót is felrobbantott 1946-ban Jeruzsálemben.

A két tradíció a 20. század második felében találkozott. A RAF egyik alapítója, Ulrike Meinhof az antiimperialista forradalmi stratégia példajaként méltatta már a zsidó sportolók meggyilkolását is a '72-es müncheni olimpián. Gyakorlatilag pedig először 1976 júniusában valósult meg a kézfogás, amikor egy palesztin kommandó a német Revolutionäre Zellen (Forradalmi sejtek) két tagjának társaságában rabolta el az Air France repülőgépét. Miként lehetne összeegyeztetni a két elvet? – talán csak ez a kérdés járt Wilfried Böse fejében, amikor Ugandában leszállva szorgalmazta, hogy válasszák külön az izraeli és nem izraeli utasokat. A '68-as újbaloldal anticionizmusa ekkor nyerte el perverz alakját: egy német megint csak zsidókat szortírozott.

Az együttműködés megismétlődött egy évre rá, 1977 őszén. A RAF már áprilisban meggyilkolta a főállamügyészt, Siegfried Bubackot, júliusban a Dresdner Bank

igazgatóját, Jürgen Pontót, és szeptemberben elrabolta a munkaadók és a gyáriparosok szövetségének elnökét, Hanns Martin Schleyert. Ezek világos üzenetek voltak; a gyerekek viszont, akik október 6-án a Lufthansa gépével Mallorcára indultak nyaralni a szüleikkel, aligha értették, hogy a gépet hatalmukba kerítő palesztinok miért rajtuk kéri számon a RAF vezetői, köztük Andreas Baader és Gudrun Ensslin bebörtönzését.

Kerouac meets Marcuse

Hogyan jutottak idáig a dolgok? A RAF, a Vörös Hadsereg Frakció terrorja nem érthető a '68-as diáklázadás, emez pedig a szabadság akkor új, a nemzedéki lázadásban kifejeződő érzése nélkül. Ezt az érzést maga a kapitalizmus, a jóléti társadalom beköszönte váltotta ki. A külső világot autó, motor és tévé, a belsőt kábítószer tágította. A forrongás katalizátora a zene, a fehér kultúra által adoptált és adaptált blues volt, igazolva a Szókratésznek tulajdonított véleményt: „A zenei törvényeket sehol sem lehet megingatni anélkül, hogy ne rendülnének meg az állam legfőbb törvényei is.”

Az elégedetlenség nem volt alaptalan. A többihez képest szabad volt már az akkori nyugati társadalom is – épp' ezért akarhattak benne még nagyobb szabadságot –, de átszőve a tekintélyelvű hagyománnyal, az egyén önrendelkezését gátló törvényekkel és szokásokkal: a gyerekekre a szülő, a diákra a tanár, a nőre a férfi, a polgárookra pedig az állam telepedett. Az új nemzedéknek fontos volt, hogy senki ne dumáljon bele, milyen hosszú a haja, milyen rövid a szoknyája, milyen zenét hallgat, és kivel, hogyan szeretkezik. Márpedig mindebbe keményen beleszóltak.

Ez volt a lázadás nagy hulláma. Ez a hullám vert tajtékat az egyetemista értelmiség alakjában, amennyiben ez a fogalmi gondolkodásra hajló réteg a kizsákmányolásban, az elidegenedésben és a manipulációban találta meg minden baj okát. A marxista elemzés nyomán világosnak tűnt, hogy a szabadság nem tágítható a kapitalizmus megdöntése nélkül. A célt így öntötte döcögős mondatba Rudi Dutschke, a diákmozgalom vezetője: „Éljen a világforradalom és a szabad egyének abból keletkező szabad társadalma!”

Politikai okokat sem volt nehéz találni az elégedetlenségre. Az amerikaiak éppen irtották a vietnamiakat, és a nyugatnémet kormány feltétel nélkül támogatta a háborút. Növelte a diákok bizalmatlanságát a fennálló rend iránt, hogy régi nácik tarkították az állami, politikai és gazdasági elitet.

A lázadást ugyanakkor két paradoxon jellemezte. Az egyik, hogy a rendszer tekintélyellenes kritikussai vakon és tisztelettel hagyatkoztak az általuk választott tekintélyekre. Marx és Marcuse még hagyján, de a diákság virágzó Mao-kultusza a Kínában elrendelt kíméletlen tisztogatásokat úgynevezett kulturális forradalomként magyarázta félre. A másik paradoxon pedig az, hogy mind a szocialista diákszövetség (SDS) teoretikusai, mind a forradalmi erőszak zászlóvivői úgy fáradoztak az uralkodó elit megdöntésén, hogy közben ők maguk is szűk elit csoportokat alkottak. A felszabadítani kívánt nép pedig sem az újbaloldali filozófusok, sem a fegyverek nyelvét nem értette.

Az eszközök megválasztásában némi türelmetlenség is szerepet játszott. A diákság gyorsan levonta a következtetést, hogy nem ér semmit a pázsit körüli tüntetés a „füre lépni tilos” tábla ellen, hanem igenis össze kell taposni a gyepet, és le kell dönteni a táblát. Ha pedig ettől sem változik semmi, a csőznek kell ellátni a baját. A már '68-ban megfogalmazott jelszó szerint: „Tegyétek tönkre, ami tönkretesz!” A csőzre vonatkozó kulcsszöveg pedig így hangzott a RAF szócsöve, Ulrike Meinhof megfogalmazásában: „Ha a zsarukról van szó, azzal szoktak érvelni, hogy ők funkciójuk szerint brutálisak, de ez csak az egyenruha és csak a funkció, és aki hordozza, odahaza talán egészen kellemes kortárs. Erre a problémára mi természetesen azt mondjuk, hogy az egyenruhás disznó nem ember. Ez azt jelenti, hogy nem kell szóba állnunk, s helytelen egyáltalán beszélnünk velük, és természetesen löni is lehet.”

'68 és a terror összefüggését jelképezi az a jelenet, amikor Dutschke, bár ő maga nem igazán tudta, hogyan viszonyuljon – marxistaként, de egyben hívőként – az erőszakhoz, felemelte ökölbe szorított kezét '74-ben az éhségstrájkban meghalt Holger Meins sírja előtt, és kissé félszegen, ám jól hallhatóan mondta: „Holger, a harc megy tovább!”

A terrorhoz vezető személyes út végső soron az érzelmeket mozgósító hormonháztartáson múlik: a különlegesen erős együttérzésen a szenvedők és a bajba jutottak iránt, a heves szereteten, ami könnyen fordul tartós gyűlöletbe. Ha pedig a szavakat tettek követik, előbb-utóbb megkerülhetetlen az erkölcsi dilemma, amelyet Ulrike Meinhof a müncheni olimpián elkövetett gyilkosságok kapcsán Brecht-idézettel döntött el a zsidó sportolók kárára: „De milyen aljasságot nem követnél el, hogy véget vess az aljasságnak.”

Az elméleti kritika a kapitalizmus embertelenségéről lehetett hibátlan; az újbaloldal gyenge pontja az empirikus különbségtétel volt: Nyugat-Európa összekeverése Latin-

Amerikával, a cári Oroszország egybemosása a demokratikus NSZK-val, vagy a szocialista diákvezérek teljesen komolyan vett elképzelése, hogy Nyugat-Berlinben újjászülethet a párizsi kommün. A dél-amerikai vagy közel-keleti terrorista válhatott végül nemzeti hőssé, míg a nyugat-európai bűnöző maradt. A társadalomtudósok talán azért sem tudnak megegyezni a terrorizmus definíciójában, mert mindenkor a nézőpont, a körülmények és nem utolsósorban a következmények döntenek el, hogy a politikai célú erőszak miként minősíthető. Mindenesetre ritkán fordul elő, hogy a hatalmon lévők alulról jövő erőszak vagy legalább annak fenyegetése nélkül engednek kiváltságaikból. Mindig engedelmes és béketűrő alattvalókkal az európai társadalomfejlődés is máshogy alakult volna, s a kapitalizmus most Nyugaton is valahogy úgy nézne ki, mint Kínában.

Horkheimer és a RAF logikája

„Nem lehet valaki olyan ostoba, hogy ne vegye észre: pontosan az ellenkezőjét éri el annak, amit tulajdonképpen akar” – írta Max Horkheimer, a frankfurti iskola marxista filozófusa a RAF-ról a 70-es évek elején. Horkheimer két dologra célozhatott. Az egyik az volt, hogy a mozgósítási kívánság népből a forradalmi hangulat helyett az ellenszenv növekszik a terroristák iránt. A másik meg az, hogy a támadás az állam ellen ilyen helyzetben a rend megszilárdulását eredményezi: szigorítják a törvényeket, militarizálják a rendőrséget, kiépítik a bűnüldöző és titkosszolgálati apparátust, kiterjesztik az adatgyűjtést és a lehallgatásokat.

Annyi esze azonban a RAF-nak is volt, mint Horkheimernek. Ahogy Meinhof fejtegette '75-ben a börtönben, „nem azért döntöttek a fegyveres harc mellett, mert olyan vakok voltak, hogy azt hitték, végig tudják vinni a forradalom győzelméig, mert azt képzelték, nem lövik le és nem tartóztatják le őket. Nem azért, mert olyan rosszul mérték fel a helyzetet, hogy azt gondolták, a tömegek egyszerűen felkelnek erre a jelre. Arról volt szó, hogy történelmileg megmentésük az 1967–1968-as mozgalom ismeretszintjét; arról, hogy ne hagyják félbeszakadni a harcot”.

„Ismeretszint” alatt Meinhof arra gondolhatott, hogy meg kell dönteni a kapitalizmust, és ez nem elérhető csupán érvekkel és szónoklatokkal. Plusz ott volt a RAF furfangos terve, hogy a terror hatására növekszik az állami elnyomás, és a jóléti demokrácia szelíd mosolya mögül elővillannak a kapitalizmus vámpírfogai. Hamarosan nyilvánvaló lett azonban, hogy a Vörös Hadsereg Frakció túlbecsülte az elnyomást, és lebecsülte a kapitalizmust – de nem az erejét, hanem a rugalmasságát. A '77-es évben gyülemlő, Schleyer és a Lufthansa-gép elrablásával elfeketedő viharfelhők október közepén zúdultak le. Az október 18-ára virradó éjszaka a nyugatnémet terrorellenes kommandó, a GSG9 megrohmozta a repülőgépet, és kiszabadította a túszoikat; a hír még aznap éjjel eljutott a fegyházban ülő terroristákhoz; Andreas Baader és Jan-Carl Raspe fejbe lőtte, Gudrun Ensslin

felakasztotta magát. A francia Libérationhoz másnap érkezett levélben pedig ez állt: „43 nap után véget vetettünk Hanns Martin Schleyer szánalmas és korrupt létének.”

A RAF és a Hivatal

Nyomban elterjedt, és makacsul tartotta magát a hír, hogy a RAF vezetőit meggyilkolták. Egy államról természetesen minden feltételezhető, de ez esetben a negyedik terrorista, Irmgard Möller életben maradása, a mellén ejtett négy, másfél-két centiméter mély késszúrás a talán legjobb bizonyíték arra, hogy nem így történt. A fegyvereket, köztük a magyar Fegyver- és Gázkészülékgyár pisztolyát, amellyel Baader vetett véget életének, a terroristák egyik ügyvédje csempészte a börtönbe.

Lehetséges viszont, hogy az öngyilkosságokat állami jóváhagyás kísérte: a szemérmesen alkotmányvédő hivatalnak nevezett nyugatnémet állambiztonsági szolgálatot már előzőleg rajtakapták, hogy lehallgatja a vádlottak és ügyvédek beszélgetését. S általában is elképzelhető, hogy ez a hivatal ismeri a német terrorizmus egy másik, titkos történetét, amelyből eddig csak néhány jel bukkant felszínre: a szolgálat ügynöke, aki kezdettől fogva bombákat és fegyvereket szállított a diáklázadás harciasabb résztvevőinek; a cellei börtönrobbantás '78-ban, amellyel a hivatal próbált bizalmat ébreszteni egy beépítendő ügynök iránt; s végül a különböző feltevésekre okot adó körülmény, hogy a 80-as évek közepétől véget értek a minden addiginál jobban felkészült szolgálat sikerei a terroristák elleni harcban. Egyebek mellett nem sikerült kideríteni, hogy ki robbantotta fel a Deutsche Bank vezérigazgatóját, Alfred Herrhausent '89-ben, és ki lőtte le a keletnémet gazdaság szanálásával megbízott Detlev Rohwedert '91-ben.

A RAF – az NSZK börtöneiben vagy az NDK-ban nyugalomba vonult – ügynevezett második nemzedékével szemben a harmadik és egyben utolsó generációja mindmáig virtuális. A nevéhez kapcsolt merényletek mellett leginkább búcsúszavai ismertek 1998 áprilisából: „Ma befejezzük ezt a projektet. A városi gerilla a RAF alakjában immár történelem.”